

Slechts een klein percentage van alle studenten is actief betrokken bij de totstandkoming van hun onderwijs (foto DUB)

Studentbetrokkenheid aan de Universiteit Utrecht

Van passief naar actief

Kwaliteit

DOOR DANIEL DEN BRAVE, RHEA VAN DER DONG, DIMPHY VAN ERP

Bij het toepassen van instellingsaccreditatie zullen studenten beter betrokken moeten zijn bij het waarborgen van de kwaliteit van individuele opleidingen. Studenten van de Universiteit Utrecht deden onderzoek naar de verschillende mogelijkheden die er op dit gebied zijn en doen aanbevelingen voor het vergroten van studentbetrokkenheid.

De afgelopen tijd is veel gediscussieerd over de kwaliteitszorg op de Nederlandse universiteiten. Op zowel universitair als landelijk niveau wordt nagedacht over manieren waarop de zorg voor de kwaliteit van het onderwijs verbeterd kan worden. Universiteiten streven weer naar een systeem waarin kwaliteitsverbetering van het onderwijs op de eerste plaats staat en het College van Bestuur hiervoor extern verantwoording aflegt.¹ Een verbetering van de kwaliteitscultuur binnen universiteiten vereist meer zelfregie en vraagt dus meer verantwoordelijkheid van de instellingen. Een nieuwe vorm van accreditatie is de instellingsaccreditatie waarbij wordt nagegaan of een instel-

ling de kwaliteit van het onderwijs kan borgen en, waar nodig, verbeteren. Universiteiten hebben zelf de vrijheid om te kiezen op welke manier zij dit willen doen.² Wordt in het toekomstige accreditatiestelsel ook de mogelijkheid van instellingsaccreditatie opgenomen, dan betekent dat voor instellingen dat ze kunnen kiezen uit twee accreditatiestelsels, namelijk de opleidingsaccreditatie zoals die momenteel bestaat en de instellingsaccreditatie. Kiest een universiteit voor instellingsaccreditatie, dan vervalt daarmee de opleidingsaccreditatie en worden niet langer alle opleidingen individueel geaccrediteerd.³ Vervolgens zullen dan wel stappen genomen moeten worden om de betrokkenheid van

studenten bij de waarborging van de kwaliteit van individuele opleidingen te vergroten.

Op de Universiteit Utrecht (UU) is onderzoek gedaan naar de verschillende mogelijkheden die er op dit gebied zijn. Geconstateerd werd dat studenten op dit moment nog veel te weinig meepraten over de kwaliteit van hun eigen onderwijs. Het is evident dat hier verandering in moet komen. Wij, drie studenten die zitting hebben in de universiteitsraad van de UU hebben onderzocht hoe we onze achterban (circa 30.000 studenten) actiever bij de totstandkoming van hun onderwijs kunnen betrekken.

GERINGE STUDENTBETROKKENHEID

Een verschuiving van opleidingsaccreditatie naar instellingsaccreditatie vraagt naar een actieve betrokkenheid bij de kwaliteitswaarborging van het onderwijs op allerlei niveaus. De opleiding, docenten en studenten moeten hier een gedeelde verantwoordelijkheid voelen. Momenteel is echter slechts een klein percentage van alle UU-studenten actief betrokken bij de totstandkoming van hun onderwijs en oordelen studenten over het algemeen slechts gematigd positief over de kwaliteitszorg binnen de UU.⁴ Om studenten meer verantwoordelijkheid te laten voelen ten opzichte van kwaliteitswaarborging, is het van belang dat we hen meer betrekken bij onder andere de keuzes die binnen hun opleiding gemaakt worden. Wij gingen in gesprek met opleidingscommissies (OC's), opleidingsadviescommissies (OAC's), faculteitsraden en studieverenigingen om erachter te komen welke manieren van 'informele' medezeggenschap er bestaan naast de bestaande medezeggenschapsgremia. De ideeën die hier naar boven kwamen bespraken wij met onderwijsdirecteuren en vice-decanen onderwijs van alle faculteiten.

De vele gesprekken gaven ons een duidelijk beeld van de heersende kwaliteitscultuur in Utrecht. Al snel bleek dat onze frustraties over de geringe studentbetrokkenheid breed gedeeld werden binnen de faculteiten. Ook bleek dat er op de verschillende faculteiten al mogelijkheden bestonden om studenten beter mee te laten praten over het onderwijs. Deze manieren zijn echter nog onvoldoende geïnstitutionaliseerd.

De vraag die wij telkens aan onze gesprekspartners voorlegden was tweeledig: wat zijn effectieve manieren om studenten mee te laten praten en hoe zorg je ervoor dat studenten hierin geïnteresseerd zijn?⁵

CULTUUROMSLAG

Onze belangrijkste constatering is de noodzaak van een cultuuromslag bij zowel studenten als docenten en de opleiding. Zoals al eerder genoemd, moet het op alle niveaus een vanzelfsprekendheid zijn om betrokken te zijn bij de totstandkoming en kwaliteitsborging van het onderwijs. Op het niveau van de opleiding wordt verwacht dat betrokkenheid van studenten gepromoot wordt. Bij voorkeur wordt een actieve houding aangenomen, bijvoorbeeld door docenten die hun studenten zelf om feedback vragen. Gevraagde feedback blijkt namelijk meer nut te hebben.

In Het realiseren van een cultuuromslag beschrijft Strikwer-

da de cultuuromslag in een onderneming. Hoewel een universiteit geen onderneming is, zijn hier toch overeenkomsten te bespeuren. Strikwerda stelt dat een cultuuromslag steeds een herschikking van de machtsverhoudingen in de organisatie betekent. Daarnaast beschrijft hij de veranderde aandacht voor leiderschap die er de laatste jaren is geweest, waarmee hij doelt op het toegenomen eigen initiatief van medewerkers ten opzichte van hun leidinggevendenden.⁶ Een dergelijke verandering is vergelijkbaar met veranderingen die binnen universiteiten plaats zullen vinden als zij ervoor kiezen over te stappen op instellingsaccreditatie. De opleidingen, docenten en studenten (in Strikwerda's beschreven onderneming zijn dat de medewerkers) nemen zelf het initiatief en de verantwoordelijkheid voor de borging van kwaliteitsonderwijs. De kwaliteitscontrole vanuit centraal niveau verschuift dus naar initiatief op decentraal niveau.

De kwaliteitscontrole verschuift vanuit centraal niveau naar initiatief op decentraal niveau

Wanneer alle betrokken partijen zich verantwoordelijk voelen voor de totstandkoming van een gedegen onderwijsaanbod, ontstaat een gevoel van gedeeld eigenaarschap, oftewel co-creatie. Studenten ervaren dan dat zij met elkaar kunnen bijdragen aan de kwaliteit van de opleiding. De student verandert van consument naar medeproducent van zijn eigen onderwijs in een omgeving waarin een constructieve dialoog en resultaatgerichtheid voorop staan. De opleiding en individuele docenten dienen het belang daarvan uit te dragen.⁷

Naast de behoefte aan een cultuuromslag is er een aantal andere concrete zaken die naar aanleiding van de gevoerde gesprekken naar boven kwamen. Zo lijkt er een enorme onwetendheid bij studenten te bestaan. Studenten zijn onvoldoende op de hoogte van de structuur en het karakter van de universiteit, hun faculteit en hun opleiding en hebben geen idee van de verschillende mogelijkheden die zij hebben om mee te praten. Het gevaar van onwetendheid is dat het kan omslaan in laksheid. Het is daarom essentieel om aan studenten kenbaar te maken dat zij onderdeel zijn van een groter geheel; hun opleiding, hun faculteit en de universiteit. Volgens velen heeft community-vorming namelijk een positieve invloed op de mate waarin studenten zich betrokken voelen.⁸ Bij een groot gevoel van betrokkenheid zullen studenten ook meer verantwoordelijkheid voelen om bij te dragen aan de kwaliteit van hun universiteit en de opleiding die zij volgen.

Het rapport geeft onze bevindingen weer en formuleert een aantal concrete adviezen. Het is belangrijk om in het achterhoofd te houden, dat alle faculteiten en alle opleidingen van elkaar verschillen en dat er daarom genoeg ruimte moet zijn om er een eigen invulling aan te geven. Dit zorgt ervoor dat

het bij de lokale cultuur van de opleiding past. Een combinatie van een aantal aanbevelingen kan volgens ons leiden tot de cultuuromslag die zo nodig lijkt te zijn.

CONCRETE AANBEVELINGEN

Opleidingen kunnen studentenpanels of onderwijsparlementen organiseren, waarin een groep studenten praat over vakspecifieke zaken respectievelijk thematische zaken, zoals tutoraat en arbeidsmarktorientatie. De groepen komen bij voorkeur vier tot zes keer per jaar bijeen. De samenstelling van de groep studenten kan per opleiding verschillen; bij sommige opleidingen is het wenselijk om een jaar lang dezelfde groep studenten te houden, bij andere opleidingen heeft afwisseling de voorkeur.

Cursusevaluaties vinden vaak aan het eind van het blok plaats. Dit sluit echter niet uit dat vakken al op een eerder moment geëvalueerd kunnen worden. Tussentijds evalueren⁹ geeft de docent de mogelijkheid om de cursus gedurende het blok aan te passen als dat nodig is. Om het te laten slagen is het essentieel dat de docent ervoor open staat en richting zijn studenten uitstraalt dat hij het belangrijk vindt dat studenten actief participeren in het proces, bijvoorbeeld door terugkoppeling van de tussentijdse evaluatie.

Veel studenten hebben aangegeven dat een goede terugkoppeling van resultaten bijdraagt aan het gevoel daadwerkelijk nut te hebben. Het weegt mee in hun keuze om al dan niet mee te werken aan evaluaties. Hoewel de terugkoppeling van evaluatieresultaten slecht beoordeeld wordt door studenten¹⁰, geven opleidingen aan dat er wel degelijk gewerkt wordt aan een goede terugkoppeling. Er zijn verschillende manieren van terugkoppeling waarvoor gekozen kan worden. Zo kan een mondelinge toelichting plaatsvinden aan het begin van, of gedurende de cursus, kunnen aanpassingen worden toegelicht in de cursusreader en kan er voorafgaand aan de cursus een informatieve mail gestuurd worden.

Een instelling kan alleen goed onderwijs verzorgen als alle stakeholders betrokken zijn

Een groter gevoel van betrokkenheid bij de universiteit en de opleiding kan gecreëerd worden door aan het begin van het eerste studiejaar aandacht te besteden aan de structuur van de universiteit. Dit kan onder andere in de vorm van introductiecolleges. Mogelijkerwijs creëert dit een verantwoordelijkheidsgevoel bij studenten om bij te dragen aan de kwaliteit van hun universiteit en opleiding.

Studenten moeten zich bewust zijn van het belang dat hun opleiding erbij heeft als zij meepraten over hun onderwijs en al vanaf het begin van de studie moet dit gestimuleerd worden. Hier ligt een rol voor de studentmentor of tutor. Deze kan hen vertellen welke mogelijkheden er binnen de oplei-

ding zijn en kan zo een deel van de onwetendheid die er bij studenten is al nemen. Daarnaast zou iedere studentmentor of tutor met studenten langs kunnen gaan bij bijvoorbeeld een studentenpanel.

Het is ons ook opgevallen dat laagdrempeligheid en toegankelijkheid voor studenten belangrijk zijn. Dat houdt in dat een tactisch gekozen locatie en tijd¹¹ de voorkeur hebben. Ten slotte is het van belang om de onderwerpen waarover tijdens de bijeenkomsten gesproken zal worden te concretiseren, zodat studenten precies weten waarover gesproken wordt en wat er van hen verwacht wordt.

Studenten hebben geen idee van de verschillende mogelijkheden die zij hebben om mee te praten

INSTITUTIONALISEREN

Zoals al eerder genoemd, worden de mogelijkheden die studenten hebben om mee te praten over hun onderwijs op dit moment nog niet voldoende geïnstitutionaliseerd. Om het bovenstaande te laten werken is hier dus nog het een en ander te winnen. Daarnaast is het van belang een (aantal) verantwoordelijke(n) aan te wijzen. Binnen de faculteit kan de verantwoordelijkheid voor een overzicht van de mogelijkheden die er voor studenten zijn bij de vice-decaan onderwijs worden gelegd. Ook kan de vice-decaan ervoor zorgen dat best practices binnen de faculteit worden gedeeld. De onderwijsdirecteur zorgt er binnen de opleiding voor dat de bijeenkomsten georganiseerd worden.

HOE VERDER

Universiteiten die besluiten om opleidingsaccreditatie plaats te laten maken voor instellingsaccreditatie zullen grote stappen moeten nemen. Het verdwijnen van accreditatie van alle individuele opleidingen vraagt om een uitgebreid intern kwaliteitszorgstelsel met een gedeelde verantwoordelijkheid voor studenten, docenten en de opleiding. De eindverantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het onderwijs ligt bij het bestuur, dat verantwoording naar buiten moet afleggen over de manier waarop zij de werkvloer daarin betreft. Het bestuur toont aan dat en hoe de interne (decentrale) kwaliteitszorg een integraal onderdeel is van de dagelijkse werkzaamheden van de instelling.¹²

Echter, ook als er geen instellingsaccreditatie plaatsvindt, is het voor de kwaliteitszorg van belang dat studenten meepraten. Een instelling kan immers alleen goed onderwijs verzorgen als alle stakeholders betrokken zijn.

De onderwijskwaliteit binnen de gehele universiteit kan maximaal gewaarborgd worden als alle betrokken partijen zich hiervoor verantwoordelijk voelen. Dit vergt een cultuuromslag, die doorgaans wat tijd nodig heeft om zich te

De mogelijkheden die studenten hebben om mee te praten over hun onderwijs zijn nog niet voldoende geïnstitutionaliseerd (foto DUB)

realiseren. De verschillende concrete aanbevelingen die wij in ons rapport doen, kunnen hieraan bijdragen. Elke individuele opleiding moet echter kiezen voor een pakket dat bij de opleiding past; de uitwerking vereist dus maatwerk.

Het adviesrapport is zeer goed ontvangen door het college van bestuur en is verspreid binnen de verschillende faculteiten. Inmiddels heeft het ook 'Den Haag' en andere universiteiten in Nederland bereikt. In juni vindt binnen de Universiteit Utrecht een 24 uur durende onderwijsconferentie plaats waarin de onderwijsdirecteuren gaan vertellen of, hoe en welke aanbevelingen uit het rapport zij volgend collegejaar gaan uitrollen binnen hun opleiding. We zijn bij die conferentie aanwezig en zijn erg benieuwd naar het resultaat.

DANIËL DEN BRAVE, RHEA VAN DER DONG, DIMPHY VAN ERP ZIJN LID VAN DE STUDENTGELEDING VAN DE UNIVERSITEITSRAAD UNIVERSITEIT UTRECHT.

Het volledige adviesrapport is te lezen op de website van de Universiteit Utrecht. De verkorte link naar het artikel is <http://www.bit.do/adviesrapport>.

Noten

- 1 VSNU position paper 'Accreditatiestelsel 2017': <http://www.vsnunl/files/documenten/Domeinen/Onderwijs/Accreditatie%202017.pdf>.
- 2 Fennema M, Van Galen S, Hendriks F. ReThink Accreditatie. Inbedding van instellingsaccreditatie in het accreditatiestelsel. *HO-management*, nummer 2, jaargang 7, april 2015.
- 3 Op de website van de VSNU wordt meer informatie gegeven over de verschillende accreditatiestelsels: <http://www.vsnunl/kwaliteitszorg-onderwijs.html>.
- 4 UU-studenten beoordelen de kwaliteitszorg op de universiteit met een 3,23 op een schaal van 1 tot 5. Dit blijkt uit de Nationale

Studenten Enquête 2013-2014.

- 5 De vraag naar hoe we komen tot een zo groot mogelijke betrokkenheid bij de kwaliteitsborging van het onderwijs is tweeledig en werd gesplitst in 'vorm' (hoe ziet het er idealiter uit?) en 'betrokkenheid' (hoe zorg je dat mensen geënthousiasmeerd worden?).
- 6 Strikwerda H. Het realiseren van een culturomslag. *Holland/Belgium management review*, nummer 135, 2011.
- 7 Fennema M, Van Galen S, Hendriks F. ReThink Accreditatie. Inbedding van instellingsaccreditatie in het accreditatiestelsel. *HO-management*, nummer 2, jaargang 7, april 2015.
- 8 Fennema M, Van Galen S, Hendriks F. ReThink Accreditatie. Inbedding van instellingsaccreditatie in het accreditatiestelsel. *HO-management*, nummer 2, jaargang 7, april 2015.
- 9 Bij tussentijds evalueren komt een groepje van twee á drie studenten driemaal per cursus kort met de docent bijeen om over de cursus te praten. Dit kan plaatsvinden tijdens de pauze van een werkgroep of hoorcollege en is dus een laagdrempelige vorm van evalueren.
- 10 In 2013-2014 beoordeelden UU-studenten de informatievoorziening over de uitkomsten van onderwijsbeoordelingen met een 2,87 op een schaal van 1 tot 5. Dit blijkt uit de Nationale Student Enquête 2013-2014.
- 11 Het is aan te raden om bij het organiseren van activiteiten zorgvuldig na te denken over waar die activiteiten bij voorkeur plaatsvinden; studenten geven de voorkeur aan voor hen bekende en makkelijk te bereiken (onderwijs)gebouwen. Daarnaast is het verstandig om activiteiten te laten aansluiten op colleges, tentamens, e.d.
- 12 VSNU position paper 'Accreditatiestelsel 2017': <http://www.vsnunl/files/documenten/Domeinen/Onderwijs/Accreditatie%202017.pdf>.